

І. Є. Матвій

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

© Матвій І. Є., 2016

Розглянуто проблеми, пов'язані з активізацією інноваційної діяльності малих підприємств в Україні. Відповідно проаналізовано основні структурні показники малих підприємств, результати їхньої інноваційної діяльності, проведено порівняння показників інноваційної активності вітчизняних підприємств з показниками інноваційно розвинутих країн. Визначено основні причини низької інноваційної активності українських малих підприємств та окреслено шляхи їх подолання.

Ключові слова: малий бізнес, інновації, інноваційна діяльність, інноваційна активність, інноваційна інфраструктура.

I. Matviy

Lviv Polytechnic National University,
Management of Organizations Department

SMALL BUSINESS INNOVATION ACTIVITY IN UKRAINE: STATE AND PROSPECTS

© Matviy I., 2016

The article deals with the problems of activation of innovative activity of small enterprises in Ukraine. Development of small businesses is an important factor in ensuring the stability of the economy and its adaptation to the conditions of operation, including integration with the EU. This is what determines the relevance of creating conditions for the development of small business in Ukraine and increase its innovation activity.

The basic structural parameters of small businesses and the results of their innovation, which indicate the minor role of small business in the socio-economic processes of Ukraine, low efficiency of small businesses and their extremely low innovation activity were analyzed. Also was performed the comparison the of innovative activity of domestic enterprises with those of developed countries innovation which demonstrates the multiplicity of relations, namely in 2014 the number of innovation-active industrial enterprises amounted to 1,609 units or around 16,1 % of the total, while the innovative part in the EU is 60 %, South Korea and Japan – 65–67 %, USA – 78 %.

The main reasons for the low innovation activity of Ukrainian small businesses are determined. These include: immaturity of economic incentives to attract investment resources in innovative processes; limited funding for research and innovation from the state budget; lack of public innovation management, inadequate institutional environment; insufficient conditions for the development of innovation infrastructure; imperfect of institutional support for technology transfer; bad established cooperation in the chain “education-science-business”.

Therefore, an important task for today is to stimulate innovative activity of small enterprises which are priority areas for the Ukrainian economy and where specific percentage of small businesses is significant, particularly tourism, medicine, IT, agriculture.

Key words: small business, innovation, innovative activities, innovation activity, innovation infrastructure.

Постановка проблеми

Розвиток малого бізнесу є важливим чинником забезпечення стабільності економіки країни й адаптування її до умов функціонування. Для малого бізнесу характерними є гнучкість, мобільність, можливість швидко реагувати на зміни і потреби ринку, висока ефективність капіталовкладень і прибутковість тощо. Тому на сучасному етапі актуальним є створення умов розвитку малого бізнесу в Україні та підвищення його інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвиток та підтримка інноваційної діяльності малого бізнесу є надзвичайно важливими завданнями на рівні держави з погляду формування її конкурентоспроможної економіки та розширення її присутності у світовому економічному просторі. Своєю чергою, розширення малого бізнесу сприяє інноваційній активності держави на світовій арені.

Проблематика інновацій та інноваційної діяльності, перспективи діяльності малого перебувають у полі зору таких українських учених, як О. Барановський, А. Гринюк, З. Варналій, Л. Воротін, М. Єрмошенко, В. Кобилко, М. Козоріз, Т. Меркулова, І. Михасюк, О. Мазур, Р. Рудик, Л. Федулова, Н. Чухрай, І. Яненкова та інші.

Так, основною проблемою розвитку інноваційного підприємництва в Україні автори І. Бабець, Ю. Полякова, О. Мокій вважають суперечливу інноваційну політику, несприятливий інвестиційний та інноваційний клімат, практику призупинення дії окремих статей законів, які стосуються фінансування інноваційної діяльності, прийняття нових законодавчих актів і нормативно-розпорядчих документів без належного аналізу і оцінки виконання попередніх [1].

Водночас питання, пов'язані з підвищенням інноваційної активності малих підприємств, визначенням напрямів та сфер активізації їхньої інноваційної діяльності, а також питання, пов'язані зі створенням відповідних умов для розвитку інноваційної діяльності малого бізнесу, потребують подальшого дослідження.

Постановка цілей

Дослідження інноваційної активності малого бізнесу в Україні зумовлює постановку таких цілей:

- проаналізувати інноваційну активність вітчизняних підприємств загалом й малих зокрема;
- окреслити перспективи, напрями та сфери активізації інноваційної діяльності малими підприємствами

Виклад основного матеріалу

На етапі інтеграції України в Європейське співтовариство з погляду забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції актуальною є активізація інноваційної діяльності підприємствами, що “спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг” [2]. Світова практика показує, що основними виробниками продукції та послуг є підприємства малого та середнього бізнесу. Саме це і зумовлює пріоритетність формування інноваційної політики, яка б забезпечувала активізацію малих підприємств в інноваційній сфері.

Проаналізуємо основні структурні показники малих підприємств порівняно з іншими підприємствами за період 2011–2014 роки (табл. 1).

Основні структурні показники підприємств за їхніми розмірами

Підприємства	Роки							
	2011		2012		2013		2014	
	Кількість	У % до загальної кількості	Кількість	У % до загальної кількості	Кількість	У % до загальної кількості	Кількість	У % до загальної кількості
Кількість підприємств								
Усього, од.	375695	100	364935	100	393327	100	340981	100
Великі підприємства, од.	659	0,2	698	0,2	659	0,2	496	0,1
Середні підприємства, од.	20753	5,5	20189	5,5	18859	4,8	15893	4,7
Малі підприємства, од.	354283	94,3	344048	94,3	373809	95,0	324592	95,2
Кількість зайнятих працівників								
Усього, тис. ос.	7793,1	100	7679,7	100	7406,5	100	6183,5	100
Великі підприємства, тис. ос.	2449,0	31,4	2484,2	32,4	2383,7	32,2	1860,9	30,1
Середні підприємства, тис. ос.	3253,6	41,7	3144,2	40,9	3012,1	40,7	2646,7	42,8
Малі підприємства, тис. ос.	2091,5	26,9	2051,3	26,7	2010,7	27,1	1675,9	27,1
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)								
Усього, млн грн	3991239,4	100	4203169,6	100	4050215,0	100	4045727,1	100
Великі підприємства, млн грн	1775829,0	44,5	1761086,0	41,9	1717391,3	42,4	1683685,1	41,6
Середні підприємства, млн грн	1607628,0	40,3	1769430,2	42,1	1662565,2	41,0	1667618,4	41,2
Малі підприємства, млн грн	607782,4	15,2	672653,4	16,0	670258,5	16,6	694423,6	17,2

Склав автор за [3]

Аналіз динаміки основних статистичних показників розвитку бізнесу за останні роки в Україні показує, що в структурі вітчизняних підприємств частка малих підприємств за період 2011–2014 роки коливається від 94,3 % до 95,2 %, а частки кількості зайнятих на них та обсягу реалізованої їхньої продукції відповідно за цей період є в межах 26,7–27,1 % та 15,2–17,2 %. Це свідчить про незначну роль малого бізнесу в соціально-економічних процесах України; низьку ефективність ведення діяльності малих підприємств та низький рівень їхнього менеджменту, обмеженість у доступі до фінансування суб'єктів малого бізнесу та низька їхня інвестиційна активність; відсутність інноваційного вектора розвитку малого підприємництва [4].

Інновації та інноваційна діяльність є передовсім актуальними для вітчизняних підприємств промисловості та наукоємних високотехнологічних галузей, зокрема, таких як комп'ютерні та телекомунікаційні технології, хімія, фармацевтична промисловість, ракетобудування та авіабудування, приладобудування тощо (табл. 2).

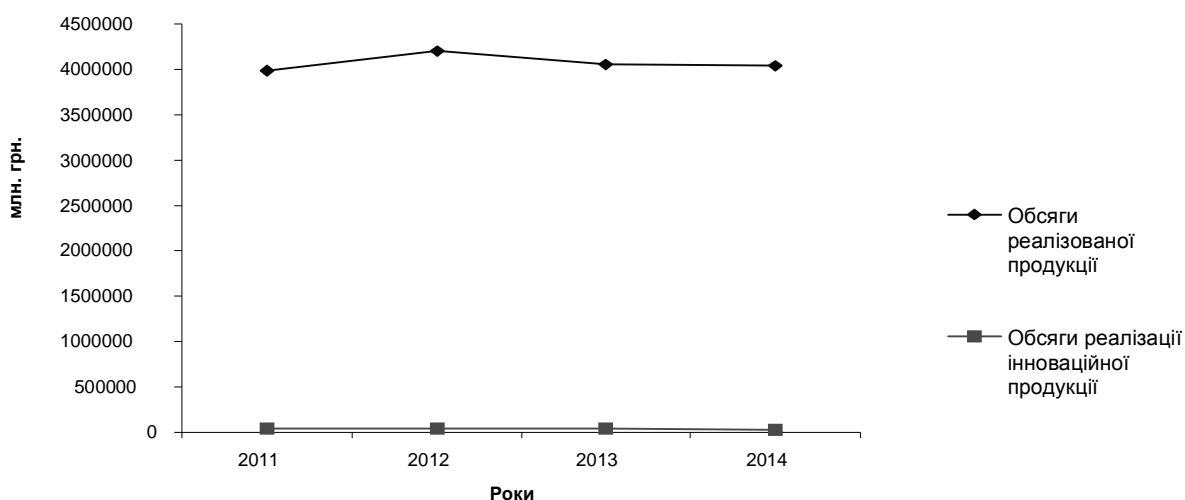
Інноваційна активність промислових підприємств

Підприємства	Роки					
	2012		2013		2014	
	Кількість	У % до загальної кількості	Кількість	У % до загальної кількості	Кількість	У % до загальної кількості
Усього підприємств, од.	43356		49130		42803	
Великі підприємства, од.	390	0,9	393	0,8	299	0,7
Середні підприємства, од.	5809	13,4	5551	11,3	4751	11,1
Малі підприємства, од.	37157	85,7	43186	87,9	40753	66,3
Підприємства, що впроваджували інновації, од.	1371	3,2	1312	2,8	1208	2,8

Склав автор за [3]

Аналіз інноваційної діяльності вітчизняних підприємств свідчить про те, що інноваційна активність вітчизняних підприємств є вкрай низькою. Про це свідчать дані табл. 2: частка промислових підприємств, що впроваджували інновації за період 2012–2014 роки коливається від 2,8 % до 3,2 %, причому спостерігається тенденція до її зменшення.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції за роками становив у 2011 р. – 42386,7 млн грн, 2012 р. – 36157,7 млн грн, 2013 р. – 35891,6 млн грн, 2014 р. – 25669,0 млн грн, що є досить незначною часткою відносно до обсягу реалізованої продукції загалом (рисунок). Відповідно ця частка по роках становить: 1,1 %, 0,9 %, 0,9 %, 0,6 %.

Обсяги реалізації продукції та інноваційної продукції за період 2011–2014 рр. [3]

Варто зазначити, що підвищення інноваційного потенціалу малого підприємництва є одним із головних напрямів політики державного регулювання малого і середнього бізнесу в Європейському Союзі. Поширеною є пряма підтримка розроблення інноваційних продуктів та процесів через надання підприємствам грантів та пільгових кредитів, а також консультативної та інформаційної підтримки через мережу інкубаторних технологій [5].

За розрахунками Держкомстату, у 2014 р. кількість інноваційно активних промислових підприємств становила 1609 одиниць або усього 16,1 % від їхньої загальної кількості [3], що у разі є менше, ніж показники інноваційно розвинутих країн. Для порівняння, інноваційна складова в країнах Євросоюзу (частка інноваційно-активних підприємств) досягає 60 %, Південній Кореї і Японії – 65–67 %, США – 78 %. У середньому в країнах ЄС-27 кожне третє інноваційне підприємство співпрацює з іншими підприємствами, університетами чи державними дослідними

інститутами інших країн (в Данії – 56,8 %, на Кіпрі – 51,4 %, Бельгії – 48,8 %, Естонії – 48,6 %). Для 18,2 % вітчизняних інноваційних підприємств основними партнерами по інноваційній діяльності були вітчизняні підприємства та організації, для 5,9 % – європейські фірми, 4,0 % – підприємства та організації Росії, 2,1 % – інших країн СНД, 2,7 % – США, Індії і Китаю, 4,8 % – інших країн [6].

Основними причинами низької інноваційної активності малих підприємств можна назвати:

- несформованість економічних стимулів щодо залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси, зокрема й доступність кредитних ресурсів;

- обмежений обсяг фінансування наукової та інноваційної діяльності з державного бюджету (< 1 % ВВП);

- відсутність органів публічного управління інноваційною діяльністю, недосконалість інституційного середовища;

- несформованість умов для розвитку інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, високотехнологічних інноваційних підприємств, венчурних фондів, центрів трансферу технологій та ін.);

- недосконалість інституційного забезпечення трансферу технологій, невизначеність організаційно-правових засад функціонування кластерів, неналежний рівень організації інформаційного забезпечення, що перешкоджає розвитку науково-дослідної та технологічної кооперації в інноваційній сфері [7. с. 119–120];

- погано налагоджена співпраця в ланцюжку “освіта–наука–підприємство” (підготовка висококваліфікованих кадрів, виконання наукових розробок на замовлення підприємства тощо).

Також, варто зазначити, що невирішеними проблемами в інноваційній сфері залишаються низька сприйнятливість підприємницького сектору до інновацій, нестача, або нефаховість менеджерів у сфері управління інноваціями, формування інноваційної інфраструктури тощо. Досвід розвинених країн підтверджує доцільність створення різноманітних структур підтримки інноваційного підприємництва, зокрема, інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, індустріальних парків тощо. Політика розвинених країн спрямована на створення сприятливого середовища для науково-технологічного розвитку, де важлива роль надають державі [8, с. 380].

Як було зазначено вище, в Україні інноваційна діяльність здебільшого асоціюється з великими підприємствами промисловості та наукоємних високотехнологічних галузей. Проте інноваційна діяльність передбачає не лише практичне використання науково-технічних розробок і винаходів, але і передбачає зміни в продуктах, процесах, маркетингу, організації та управлінні виробництвом [9]. Тому важливим завданням на сучасному етапі є стимулювання інноваційної активності малих та середніх підприємств інших галузей. Це стосується, насамперед, таких галузей як туризм, медицина, ІТ, сільське господарство, які, по-перше, є пріоритетними для української економіки, по-друге, питома частка малих підприємств у цих галузях є досить значною.

Також дієвими способами підвищення інноваційної активності підприємства на сучасному етапі є активізація діяльності безпосередньо самих підприємств, а саме: об'єднання зусиль усіх працівників та надання їм автономії у своїй діяльності, вивчення потреб клієнтів, дослідження та обґрунтування інноваційних ідей, органічне впровадження інновацій у стратегію розвитку підприємства.

Для активізації інноваційної діяльності малих підприємств в Україні необхідними кроками є: реалізація спеціальних програм інноваційного розвитку, формування інноваційної інфраструктури, налагодження тісної співпраці між науковими закладами та підприємствами на основі комерціалізації, розроблення та впровадження дієвого алгоритму фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Висновки

Проведений аналіз динаміки основних статистичних показників розвитку бізнесу за останні роки в Україні показує, що в структурі підприємств частка малих підприємств є досить значною, проте, частки кількості зайнятих на них та обсягу реалізованої їхньої продукції є досить малими,

що свідчить про незначну роль малого бізнесу в соціально-економічних процесах країни. Інноваційна активність вітчизняних підприємств є низькою.

Основними причинами низької інноваційної активності малих підприємств є: несформованість економічних стимулів щодо залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси; обмежений обсяг фінансування наукової та інноваційної діяльності з державного бюджету; відсутність органів публічного управління інноваційною діяльністю, недосконалість інституційного середовища; несформованість умов для розвитку інноваційної інфраструктури; недосконалість інституційного забезпечення трансферу технологій, невизначеність організаційно-правових засад функціонування кластерів, неналежний рівень організації інформаційного забезпечення; погано налагоджена співпраця в ланцюжку “освіта–наука–підприємство”.

Сьогодні важливим завданням є стимулювання з боку держави інноваційної активності малих підприємств галузей, які є пріоритетними для української економіки та в яких питома частка малих підприємств є досить значною, зокрема, туризм, медицина, ІТ, сільське господарство.

Не менш важливими передумовами підвищення інноваційної активності малих підприємств є активізація діяльності безпосередньо самих підприємств та вирішення завдань, що стосуються реалізації спеціальних програм інноваційного розвитку, формування інноваційної інфраструктури, налагодження тісної співпраці між науковими закладами та підприємствами на основі комерціалізації, розроблення та впровадження дієвого алгоритму фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Перспективи подальших досліджень

У подальших наукових дослідженнях буде вивчено інструментарій підвищення інноваційної активності малого та середнього бізнесу в сфері туризму та сільському господарстві.

1. *Бабець І. Г. Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва з урахуванням світового досвіду / І. Г. Бабець, Ю. В. Полякова, О. А. Мокій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analytics/65.htm>. 2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. – № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> 3. Статистичний щорічник України за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua 4. Бойчук Р. М. Формування інфраструктури інноваційного забезпечення розвитку малого бізнесу / Р. М. Бойчук, Б. В. Гречаник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%25D0%2597%25D0%25B1%25D1%2596%25D1%2580%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25BA/2012-2/%25D0%2591%25D0%25BE%25D0%25B9%25D1%2587%25D1%2583%25D0%25BA,%2520%25D0%2593%25D1%2580%25D0%25B5%25D1%2587%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25BA.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjGg-uQ8efLAhWp_XIKHQjODqkQFggmMAI&usg=AFQjCNGC_nMDpKdS8nIVoTFmv6bJNuMkug 5. Камінчан Г. В. Інноваційна активність малого та середнього бізнесу в Україні / Г. В. Камінчан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?url=http://oaji.net/articles/2015/797-1426331821.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjVnerb447NAhWJ3SwKHSxgDw4QFggVMAA&usg=AFQjCNFasmY4vqmpC9840dgyVYeWumXCMA> 6. Статистичний збірник / Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. Державний комітет статистики України – ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”. – Київ. – ТОВ “Август трейд”. 2013–2014, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 7. Россоха В. Інноваційні процеси економічного розвитку в контексті інституційного забезпечення / В. Россоха // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 119–120. 8. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика : монографія / І. Г. Яненко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С. 380. 9. Чернікова В. І. Особливості інновацій у туризмі [Електронний ресурс] / В. І. Чернікова // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 89–94. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/chernikova.htm*